

روش تحقیق در علوم اطلاعاتی

■ دکتر حسین عبداللهی^۱

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

■ مرادیان، محسن. روش تحقیق در علوم اطلاعاتی، تهران: انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی، ۱۳۸۸، ۴۹۶ص، شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۲۵۱-۳۲-۶

کتاب هم برمی آید، خوانندگان انتظار دارند موضوع روش تحقیق در حوزه علوم اطلاعاتی مورد بحث قرار گیرد. اگر چه در بخش هایی از کتاب سعی شده است مثال هایی از حوزه علوم اطلاعاتی بیان شود، کمیت و کیفیت این مثال ها با عنوان اصلی کتاب تناسب ندارد.

مؤلف کوشیده است تا به همه مقوله های مطرح در روش تحقیق به معنای عام بپردازد. این امر مانع از پرداختن عمیق به اغلب مقوله های روش تحقیق شده است. به گونه ای که اغلب به کلیاتی از یک موضوع اشاره شده است که بیشتر جنبه توصیفی دارد تا جنبه کاربردی و تکنیکی. با توجه به نیاز خوانندگان که معمولاً افراد تازه کار در حوزه پژوهش هستند، انتظار می رود مطالب کتاب با مثال های عینی و کاربردی همراه باشد. در این کتاب به این نکته کمتر پرداخته شده است.

مخاطبان اصلی کتاب پژوهشگران تازه کاری هستند که در سازمان های نظامی یا امنیتی و اطلاعاتی شاغل هستند یا به اجرای پژوهش هایی در حوزه یادشده علاقه مندند. اما مطالب آن به گونه ای است که علاقه مندان به مفاهیم پژوهش در علوم اجتماعی نیز می توانند از آن بهره گیرند.

کتاب در ۱۲ فصل تدوین شده است. فصل نخست، «کلیات»، با بحث انتقادی مؤلف درباره عقب ماندگی علمی دانشگاه های ایران آغاز شده است. سپس چگونگی پیدایش و رشد علم و هدف از اجرای

کتاب روش تحقیق در علوم اطلاعاتی از جمله کتاب هایی است که در زمینه روش شناسی تحقیق در قلمرو علوم انسانی، به ویژه علوم اجتماعی، تألیف شده است. مؤلف هدف از تألیف کتاب را نشان دادن راه و روش حل مسائل پیرامون بشر، یادگیری نحوه صحیح جمع آوری اطلاعات، پردازش و تفسیر و تحلیل اطلاعات و در کل پاسخ گویی به این پرسش دانسته است که چگونه می توان تحقیق کرد. به منظور ارزشیابی میزان تحقق این هدف می توان گفت که مؤلف بیشتر به مقوله چیسستی پژوهش پرداخته است تا نشان دادن راه کارهای علمی برای شناخت مسئله، چگونگی جمع آوری داده ها و شواهد مورد نیاز و سرانجام تحلیل و نتیجه گیری به منظور دست یابی به راه حل علمی مسئله.

مؤلف در بخش پایانی سخن خود متذکر شده است: «ادعایی نیست که این کتاب موضوع تازه ای را مطرح می کند. جز آنکه می توان گفت تلاش شده است با نگاه اطلاعاتی و با توجه به نیاز سازمان های اطلاعاتی به رشته تحریر درآید». اگر چه تلاش شده است محتوای کتاب با نگاه اطلاعاتی تدوین شود، به نظر می رسد که مؤلف در تحقق این هدف چندان موفق نبوده است. اشکال عمده کتاب عدم ارائه تعریف قابل قبولی از روش تحقیق در سازمان های اطلاعاتی است. از سوی دیگر مرز بین روش تحقیق در سایر حوزه های مرسوم با حوزه اطلاعات به معنای اخص آن روشن نشده است. همچنان که از عنوان

مؤلف بیشتر به مقوله

**چیستی پژوهش
پرداخته است تا
نشان دادن راه کارهای
علمی برای شناخت**

مسئله، چگونگی

جمع آوری داده‌ها و

شواهد مورد نیاز و

سرانجام تحلیل و

نتیجه گیری به منظور

دست یابی به راه حل

علمی مسئله

مخاطبان اصلی

کتاب پژوهشگران

تازه کاری هستند که

در سازمان های نظامی

یا امنیتی و اطلاعاتی

شاغل هستند یا به

اجرای پژوهش هایی

در حوزه یادشده

علاقه مندند

در اجرای مراحل مختلف تحقیق، از جمله ارسال پرسش نامه‌ها و گردآوری داده‌های از طریق پست الکترونیکی، معرفی موتورهای جست‌وجوگر و چگونگی اجرای جست‌وجو برای اطلاع از پیشینه پژوهش‌های مرتبط، انتظار می‌رفت که مؤلف بخشی از محتوای کتاب را به این مباحث اختصاص دهد.

درباره فصل هشتم با محتوای مباحث علم آمار، اگرچه مؤلف خود اذعان کرده است که قصد نگارش کتاب آمار نداشته است، لکن در حد معرفی اجمالی نیز روش‌های نسبتاً نوین آماری همچون مدل معادلات ساختاری و روش تحلیل چندسطحی در این فصل معرفی شده‌اند.

کتاب از لحاظ نگارش خوب تدوین شده است و دارای کمترین میزان غلط دستوری و نگارشی است.

جمع بندی

به‌طور کلی مباحث این کتاب حاوی توصیف اجمالی از چیستی پژوهش است. به‌گونه‌ای که علاقه‌مندان به مباحث پژوهش علمی را با سرفصل‌ها و موضوعات کلی روش تحقیق آشنا می‌کند، اما به‌هیچ‌وجه نمی‌تواند نیاز پژوهشگران نسبتاً حرفه‌ای را برای راهنمایی گام‌به‌گام اجرای یک پژوهش علمی برآورده سازد. از سوی دیگر محتوای کتاب با بیانی ساده ارائه گردیده و از به‌کارگیری اصطلاحات فنی و پیچیده تخصصی در حوزه روش‌شناسی تحقیق خودداری شده است.

اگرچه عنوان کتاب، روش تحقیق در علوم اطلاعاتی است، وجه غالب محتوای آن همان روش‌هایی است که در روش‌شناسی علوم انسانی، به‌ویژه علوم اجتماعی، مرسوم و معمول است و جز فصل دهم، مطالب سایر فصل‌ها با کتاب‌های مشابه در روش‌شناسی تحقیق در علوم اجتماعی تفاوت چندانی ندارد. بنابراین، به‌رغم اینکه مؤلف عنوان «روش تحقیق در علوم اطلاعاتی» را برای کتاب برگزیده است، محتوای آن جز در یک فصل با کتاب‌های مشابه موجود در بازار کتاب تفاوت چندانی ندارد.

پی‌نوشت:

1. hosein_abd@hotmail.com

تحقیق علمی بیان شده است. مؤلف کوشیده است گام‌های منطقی دست‌یابی به راه‌حل یک مسئله را برشمارد. فصل دوم، «انواع تحقیق علمی»، به موضوع دسته‌بندی‌های اساسی تحقیق علمی و فصل سوم به موضوع مهم شناخت و بیان مسئله تحقیق اختصاص دارد.

مرادیان در فصل چهارم به مفهوم فرضیه، نقش و انواع آن و بیان ویژگی‌های یک فرضیه خوب پرداخته است. فصل پنجم به بحث نمونه‌گیری و انواع مختلف آن اختصاص دارد. مؤلف موضوع نمونه‌گیری را در این فصل با تفصیل بیشتری نسبت به مباحث قبلی توضیح داده است. «ابزارها و روش‌های گردآوری اطلاعات» عنوان فصل ششم است. در این فصل ابزارها و روش‌های عمده گردآوری داده‌های مورد نیاز پژوهش ذکر شده است. محتوای این فصل در مقایسه با کتاب‌های مشابه جامعیت بیشتری دارد.

در فصل هفتم، به موضوع کدگذاری داده‌ها به اختصار اشاره شده است. ادامه این فصل به بحث استخراج، طبقه‌بندی و نمایش داده‌ها اختصاص یافته است. فصل هشتم شامل فنون و روش‌های آماری است که پژوهشگران هنگام تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌ها به آنها نیاز پیدا می‌کنند. تلاش مؤلف برای تحت‌پوشش قراردادن تعداد بیشتری از مفاهیم علم آمار مانع توضیح مفصل مباحث آماری شده است. به‌گونه‌ای که در اغلب موارد فقط به معرفی کوتاه آزمون‌های آماری بسنده شده است. روشن است که این امر نمی‌تواند نیاز پژوهشگران را به دانش آماری در پژوهش برآورده سازد. اگرچه مؤلف خود نیز به این مسئله اشراف داشته و خوانندگان را به مطالعه سایر کتاب‌های آماری دعوت کرده است.

مرادیان در فصل نهم به ارائه نکاتی درباره تحقیق کیفی پرداخته است. این بحث در کتاب‌های مشابه کمتر دیده می‌شود. فصل دهم کتاب تنها فصلی است که عنوان و محتوای آن با عنوان اصلی کتاب تناسب و همخوانی دارد. تاکید اصلی مطالب این فصل بر گردآوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز برای سازمان‌های نظامی و امنیتی و ارائه ملاک‌هایی برای تحلیل داده‌ها و اطلاعات گردآوری شده می‌باشد. کمبود مثال‌های کاربردی در خصوص روش‌های گردآوری و تحلیل داده‌های اطلاعاتی در فصل دهم بسیار مشهود است. بهتر بود که مؤلف محترم مطالب فصل دهم و هشتم را که به لحاظ ماهیت هم‌سنخ هستند با هم ترکیب می‌نمود. علاوه بر این، مطالب تدوین شده در این فصل از انسجام کافی برخوردار نبوده و نیازمند سازماندهی مجدد محتوا می‌باشد.

فصل یازدهم، «اظهار نظر و پیشنهاد»، علاوه بر اینکه دارای عنوان مبهمی است، از لحاظ حجم (حدود دو صفحه و نیم) نیز با سایر فصل‌ها تناسب چندانی ندارد. با مطالعه مطالب صفحه ۳۸۹ کتاب مشخص می‌شود که مؤلف به دنبال ارائه راهی برای اظهار نظر پژوهشگر براساس یافته‌های پژوهشی بوده است. گسترش دامنه علم در حوزه مورد مطالعه پژوهشگران و ارائه پیشنهادها کاربردی برگرفته از دل تحقیق از جمله نتایج مثبت و قابل توجه در گزارش‌های پژوهشی است. عنوان فصل یازدهم نیز با هدف ارائه راه‌حل عملی به مسائل انتخاب شده است. در حالی که توضیحات دوونیم صفحه‌ای فصل یازدهم، چنین هدفی را برآورده نمی‌سازد.

با توجه به تأثیر قابل توجه فناوری اطلاعات و ارتباطات در اجرای پژوهش‌ها، چگونگی استفاده از این فناوری‌ها، به‌ویژه اینترنت،